

**Euskal nazionalismoa
Ramon Saizarbitoriaren *Martutenen*.
Iñaki Abaituaren eta Juliaren
gogo-bihotzetan haztakatzen**

*Basque nationalism in Ramon Saizarbitoria's
Martutene. Exploring Iñaki Abaitua's
and Julia's inner worlds*

Iker LEGARRETA
Euskal Hizkuntzalaritza eta Filologia Unibertsitate Masterra.
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)

Jasotze data: 2018.09.21. Onartze data: 2018.12.10

LABURPENA

Ramon Saizarbitoriaren *Martutene* eleberria oinarri, euskal nazionalismoaren nondik norakoen azterketa izango da artikulu honen muina. *Martutenek*, euskal literaturaren historiako lan garrantzitsuenetakoa denak, badu euskal nazionalismoari buruzko berbaldi egituratu, aberats eta zabala. Eleberriko bi protagonista nagusiek, Iñaki Abaituak eta Juliak, hezuramitzen dute diskurtso hori, haien bizipenak, sentimenduak eta hausnarketak direla bide.

Bi pertsonaia nagusi horiek eskaintzen digute euskal nazionalismoaren gaiari –eta, bidenabar, nazio-identitateari– eta bi horiekin harremanetan dauden hamaika alderdiri heltzeko parada: euskal nazionalismoaren oinarriak eta haren transmisioa, nazio-identitateak klase eta genero aldagaiekin duen lotura eta harremana, nazio-identitatea bizitzeko eta sentitzeko era, nazio-identitate horrek uanean-uean sortzen dituen zailtasunak eta kontraesanak, nazio-identitatearekiko harrotasuna eta aldarrikapena, belaunaldiz belaunaldi jasotako nazio-identitatea eta horren zama, hurrengo belaunaldiei helarazi beharreko nazio-identitatea, horri loturiko irakaspenak etab.

Euskal nazionalismoaren, nazio-identitate euskaldunaren, iragana –oinarri historikoak–, oraina eta geroa batuko dituen ibilbidea egingo dugu Abaituaren eta Juliaren eskutik.

Gako-hitzak: euskal nazionalismoa, nazio-identitate euskalduna, gogo-bihotzak eta oroimena.

ABSTRACT

This article investigates the nature of Basque nationalism by means of an analysis based on Ramon Saizarbitorias *Martutene*. *Martutene* represents one of the most important work in the history of Basque literature and it presents a structured, rich and broad discourse about Basque nationalism. The two main characters of the novel, Iñaki Abaitua and Julia, express the discourse through their experiences, sentiments and thoughts.

These two main characters offer the opportunity to analyse Basque nationalism and countless aspects related to it: the transmission of Basque nationalism and its principles, the relationship between (Basque) national identity and class and genre variables, the way of feeling and experiencing national identity, difficulties and contradictions that arise from it, the pride produced by it and its proclamation, the heritage of national identity and burdens originated from this fact, the national identity in need of transmission to next generations, derived lessons and so on.

The study traverses a path along the past, present and future of Basque nationalism with Abaitua and Julia.

Keywords: Basque nationalism, Basque national identity, inner worlds and memory.

1. Sarrera. 2. Oinarri teoriko-metodologikoa: etnosinbolismoa. 3. Iñaki Abaitua-
ren barrunbeetan aztarrika. 4. Julia: iragana, oraina eta etorkizunaren arteko
bidegurutzean. 5. Ondorioak. 6. Bibliografia.

1. Sarrera

Atal honetan ez da nire asmoa euskal literaturaren alor akademikoa osatzen duen irakasle, aditu eta kritikari andanak *Martuteneri* buruz esan eta idatzitako gorai-pamen eta laudorioak biltzea, zerrenda aski luzea betetzen baitute¹. Nire aldetik, lan honetan garatutako ikergaiaren zer-nolakoen mami nagusia aurkeztuko dut atal honetan. Halarik ere, laburki bada ere, lehendabizi, *Martuteneri* buruz orain arte jorratutako uzta akademiko (urria) izango dut hizpide: *Martuteneren* gaineko *status quaestio-nisa*, hain zuzen.

Eleberriaren kariatara argitara emandako Iñaki Aldekoaren (2013) eta Jon Kortazarren (2012; 2013) ongi etorri artikulua² gorabehera, Joseba Gabilondoren (2013), Izaro Arroitarren (2015) eta Markos Zapiainen (2015) lan akademikoek osatzen dute *Martutenez* idatzitako corpus kriti-koa.

Joseba Gabilondoren *New York-Martutene. Euskal postnazionalismoaren utopiaz eta globalizazio neoliberalaren krisiaz (edo nola desiratuko dugu orain?)* (2013) *Martuteneri* buruzko lan monografikoa da, hura argitara eman eta urtebetera plazaratu zena. Orain arte argitaratutako *Martuteneri* buruzko azterketarik zabalena eta konplexuena biltzen duen lana da. Eleberriaren argitaraldia dela eta, beren-beregi apailatutako lana da. Bertan, Joseba

[1] Oraindaino argitara emandako kritika, erreseina, lan monografiko edo dena dela-koen gaintik, uste dut Harkaitz Canoren (2012) idatzia dela *Martuteneren* funtsa eta haren izatasuna ondoen hezurmamitu eta biltzen dituen. Horrenbestez, *Martutenez* jakin nahiko lukeen edonork du artikulua horretan zinezko harribitxia.

[2] Artikulu horiek, eleberriaren argitalpenaren kariatara, hura hizpide duten artiku-
luak dira. Eleberriari diosala egiten dioten lanak dira. Artikuluok *Martuteneren* bilbea osatzen duten ekintza nagusiak aipatzeaz landa, eleberriaren barrena mintzagai diren hainbat gai aurkezten dizkigute; baina, lan akademiko batek eskatuko lukeen ezau-
garririk gabe. Irakurleoi *Martuteneren* berri eta ongi etorri beroa ematea dute xede Aldekoak zein Kortazarrek.

Gabilondok Saizarbitoriaren eleberrari “oraindano idatzi den euskal eleberririk garrantzitsuena” deritzo (2013: 13). Adierazpen horren inguruan ardaztua dago lana, idazleak munta horretako iritzia bati eusteko funtsezkoak diren oinarriak aztergai baititu. Zio literarioak eta literaturaz haratagokoak –era berean, literaturarekin harremanetan daudenak– uztartzen ditu bere iritzia funtsetsatzeko.

Izaro Arroitaik (2015) bere doktorego-tesian, *Ramon Saizarbitoriaren nobelagintza memoria ikasketen ikuspegitik*, idazle donostiarraren eleberrigintza aztertzen du, aditu ugari garatu duen memoriari buruzko oinarri teoriko-metodologikoen argitan. Bere lanean honako hauek ditu arreta-gune: memoria, iragana edo identitatea, beste batzuen artean. Idazlearen ibilbide literarioan mugarri izan diren eleberriak –100 metro, *Hamaika pauso* edo *Martutene* bera, adibidez– aztertzen ditu kontzeptu horien guztien gidaritzapean. “Hirugarren belaunaldiari transmisioa *Martutenen*” du idazpuru *Martuteneri* buruz berariaz diharduen atalak. Horretaz gainera, badago *Martutenen* ageri diren Etxezar eta Sagastizabal baserriak solasgai dituen beste bat: “Euskal baserria”.

Markos Zapiainek (2015) bere *Saizarbitoria eta iragana* lanean, Saizarbitoriaren eleberrigintza eta hura osatzen duten pertsonaia-sorta aztertzen ditu iraganaren ikuspuntutik. Psikologia eta psikoanalisi darabiltza euskarri metodologiko; azken batean, pertsonaien barrua eta izaera baititu aztergai. *Martutenek* badu bere lekua Zapiainen lan horretan. Honako kapitulu hauetan eskaintzen dio tarte: “Euskaldun”, “Aita: Asaba zaharren baratza”, “Iragan biografikoa, pasio pertsonalak”, “Zer idatzi ETAz” edo “Transmisioa”.

Uzta horri errepassoa eman eta gero, ondoriozta dezakegu ez dela –oraindik– oso zabala *Martuteneren* gainean idatzitakoa. Ikerlari horiek zabalduak bideari lotuko gatzazkio eta *Martutene*ko unibertsoan murgildu eta sakonduko dugu. Bertan barrendu ahala xehetasun berriak bilduko ditugu eta aurretiaz batutakoari txertatu. Haien lanaren gehigarri eta osagarri izango da hemen garatutakoa. Edozein literaturak beharrezko du bere lan gailen eta mugarrien azterketa, zeruertze berriak urratze eta zabaltze aldera. Ildo horretan dago kokatuta lan hau. Aipatu lanek garatu ez duten ikuspegi berri bat zabaldu eta eskaintzen du lan honek, *Martuteneri* buruzko bibliografia aberastuko duena.

Ertz, alderdi edo ikuspegi askotatik hel dakioko *Martuteneri*, obra zinez konplexua, joria eta zabala baita. Era berean, aberatsak eta sakonak

dira idazleak bertan jorratzen dituen gaiak. Gai horiek guztiak harilkatuta daude eleberri osoan zehar eta gorputz bakarra osatzen dute.

Martinek jendaurrean eman hitzaldi batean, Juliak hura ezagutu zuen egunean hain zuzen ere, honakoa nabarmentzen du: “edozein muturrek balio duela historia baten matazaren haritik tiratzeko” (Saizarbitoria, 2012: 10). Guk ere *Martuteneko* hariletik mutur bati tira egin eta honako hau da lan honetan garatuko dugun aztergaia: euskal nazionalismoaren irudikatzea Iñaki Abaitua eta Juliaren, *Martuteneko* pertsonaia nagusien, eskutik.

Euskal nazionalismoa –eta, bidenabar, nazio-identitate euskaldunajirabira zurrunbilotsuan dabil iragana, oraina eta etorkizunaren inguruan *Martutenen*. Berau Iñaki Abaitua eta Julia protagonistek irudikatzen dute, luze eta zabal mintzo baitira euskal nazionalismoari dagokion alderdi oroz, barne-gogoetak edo haien inguruan jazotakoak sorrarazten dizkien iritzi eta pentsamenduak direla medio.

Iñaki Abaitua eta Julia dira eleberriko bi ahots narratibo nagusiak. Eleberri osoan zehar garatzen diren ekintza eta bilbe konplexu ororen gaineko nondik norakoen multzoa, haien ikuspuntu eta barrenetik jasotzen dugu. Ekintzon garapenez beste, unean-uneko pentsamendu- eta gogoeta-meta bi pertsonaia horien galbahetik iragazten zaigu. Horrenbestez, zuzen-zuzenean haiengandik jasotzen dugu pentsakizun eta hausnarketa oro.

Termino narratologikoetan azaltze aldera, esan beharra dago narrazaile extradiegetikoarengandik jasotzen dugula horren guztiaren berri, Abaitua eta Juliarengan etengabe fokalizatzen baitu. Eleberri osoan zehar bi plano nagusi txandakatzen dira: lehenengo planoa Juliarengan fokalizatuta dago eta, bigarrena, aitzitik, Abaituarengan. Haien jardun propioa ez ezik, nor bere bikotearena ere fokalizatzen du³.

Beraz, eleberrian zehar garatutako euskal nazionalismoari buruzko berbaldia bi pertsonaia horiengan ardazturik dagoen heinean, Abaitua eta Julia izango ditugu gure azterketarako bazka.

[3] “Pilarren ahotsa Abaituak fokalizaturik entzuten dugu, Abaituaren ikuspuntutik. Juliak, haatik, bere ahotsa du, eta Martin fokalizatzen du. Izan ere, eleberria kronologikoki eraturik dago, eta kapitulu bakoitzean, txandaka, Abaituaren eta Juliaren ahotsak entzuten ditugu, gehienik hirugarren pertsonako zeharkako estiloan –batzuetan zeharkako estilo libre ere bihurtzen da. Beraz, Saizarbitoriaren eleberri hau bi aho-tsezkoa dugu: dialogikoa” (Gabilondo, 2013: 136).

Abaitua eta Julia eleberri guztian zehar jarduten dira euskal nazionalismoaren eta hari lotutako hamaika alderdiren inguruan gogoetaka⁴. Gaia problematizatzen dute, modu gatazkatsuan bizi dute –iraganaren eta orainaren arteko talkan– eta badute horren inguruko berbaldi landua, pertsonaia bakoitzak bere ñabardurak baditu ere. Bi berbaldi desberdin, baina, era berean osagarri gorpuzten dituztela esan dezakegu. Bi berbaldi horietan alderdi ugari daude harremanetan: euskalduntasuna bizitzeko modua, nazio-identitate euskaldunak unean-unean sortzen dituen zailtasunak eta kontraesanak, horrekiko guztiarekiko harrotasuna eta aldarrikapena, belaunaldiz belaunaldi jasotako identitatea eta horren zama, hurrengo belaunaldiei helarazi beharreko identitate eta irakaspenak etab.

Bi berbaldi nagusi horiek –Iñaki Abaituarena eta Juliarena– xehatzea eta aztertzea da gure xedea. Bi berbaldi desberdin, baina, aldi berean, osagarri direnez gero, bi diskurtso horien zer-nolakoak aletuko ditugu. Azken batean, Iñaki Abaitua eta Julia direla bide, nazionalismoak jende askoren gogo-bihotzetan eragiten duen indarra aztertu nahi dugu.

Azterketa horri ekiteko, ezinbestekoa dugu gure azterketa oinarri teoriko-metodologiko batez hornitzea. Horretarako, baitezpadako euskarri eta sostengu izango dugu Anthony Smith-en *Ethno-symbolism and nationalism. A cultural approach* lana (2009).

Smithen ikuspegi etnosinbolistak nazionalismoaren funts eta zimentu sinbolikoa du oinarri nagusi; izan ere, sinbolismo horren indar boteretsuari muzin eginez gero, ez dago nazionalismoaren esparrua aztertzetik:

Es en este contexto interpretativo donde el estudio de los símbolos del nacionalismo adquiere una especial importancia como portadores de mensajes comprimidos que permiten la simplificación del complejo y abstracto concepto de nación a un “real body” (cuerpo concreto) que puede ser palpado, sentido, celebrado y llorado.

Sin la comprensión de estos mecanismos de comunicación, sin tomar en serio lo que Smith llama el “inner world”⁵ (mundo interno) del colectivo nacionalista con toda su carga subjetiva y emotiva –ésta es la conclusión

[4] “A través de Julia, de Martín y de Iñaki Abaitua, la novela mantiene un largo y profundo diálogo sobre el nacionalismo y su interpretación cultural, histórica y antropológica” (Aldekoa, 2013: 22).

[5] Eremu horixe da, hain zuzen ere, guk Abaituarengan eta Juliarengan arakatu nahi duguna: haien *inner world* da.

del teórico británico-, los estudios del nacionalismo se quedan cojos (Casquete, J. & Mees, L., 2012: 28).

Anthony Smithekin batera, Ana Gandara (2015) ere aipatu beharra dago. Izan ere, haren eskutik txertatu da oraintsu etnosinbolismoaren ildo teoriko-kritikoa euskal literaturaren esparruan. Bien ekarpenek sostengatuko dute lan honen euskarri teoriko-metodologikoa.

Etnosinbolismoaren inguruabar teoriko-metodologiko nagusiak aletu ondoren, Abaituaren eta Juliaren berbaldien nondik norakoei lotuko gaitzaizkie. Euskal nazionalismoaren esparruaren barruan, bi borroka desberdin –baina, zeharo osagarriak– dituzte.

Abaituak “artzainaren fundamentalismoa” deritzonaren kontrako borroka bizi du, euskalduntasun eredu klasiko, zurrun eta estu baten erakusgarri dena. Juliak, aldiz, euskal nazionalismoaren historiaren baitako bi eredu ditu borroka eta talka bizian bere barruan: batetik, gerraurrekoa, EAJ/PNV historikoarena; eta bestetik, nazionalismo berria, ETAK hezurmamitzen duena hein handi batean.

Azken finean, euskal nazionalismoaren gaineko irudia osatuko dugu Iñaki Abaituaren eta Juliaren gogo-bihotzen argitan, komunitate baten partaide diren heinean, bertako ezaugarriek bizi baitituzte.

2. Oinarri teoriko-metodologikoa: etnosinbolismoa

Arestian aipatu dugu euskal nazionalismoaren irudikapena garatzeko, Abaituaren eta Juliaren gogo-bihotzak izango ditugula hazkurri nagusi. Horretarako, nazionalismoaren teoria eta diskurtso nabarmen guztien gaineratik, Anthony Smithenak eskaintzen digu oroz gaineratik gure azterketa garatzeko heldulekurik apropos eta egokiena. Honatx, Smithen hitzetan, etnosinbolismoaren xedea:

The overall aim of an ethno-symbolic approach is to provide a social and cultural understanding of nations and nationalism, and the emphasis on culture stems, in large part, from the perceived need to supplement modernist approaches that focus on political and economic factors⁶ (Smith, 2009: 129).

Hark apailatutako etnosinbolismoaren teoria da Juliaren eta Abaituaren barrenak aztarrikatzeko heldulekurik egokiena:

[6] “Bertzeak bertze, etnosinbolismoak gaineratu egin baitio teoria modernistari nazioan faktore erreal, objektibo eta materialez gain, baliabide etno-kulturalak badirela eta beren eragina handia dela” (Gandara, 2015: 77).

Ethno-symbolists hope to provide concepts and heuristic tools for research into the social and cultural history of nations and nationalism. Theirs, as I said, is at once an historical sociology and a comparative history of nations and nationalism, with particular emphasis on the cultural and symbolic dimensions, and on the history and contents of ethnic traditions so often neglected by others (Smith, 2009: 131).

Among the reasons that ethno-symbolists are wont to give, the role of symbols, traditions, memories, values and myths figure prominently in explaining the causes and shape of the formation of nations and the success or otherwise nationalist movements. This is not to deny the importance of elite political, economic and military factors, especially in the timing and success of nationalist movements, only to seek a more rounded and adequate explanation through attention to the historical social and cultural factors that form the matrix for both these movements and the responses of the non-elites –the people– to whom appeals are so often directed⁷ (Smith, 2009: 135).

Etnosinbolismoaren eta ildo modernistaren arteko desberdintasunik behinena, Ana Gandarak dioen moduan, muinean duten ikuspegiak datza: “foku mudantza da teoria modernistatik etnosinbolismora gertatua: historia estrukturalistaren gailentzetik, historia kulturalerakoa” (Gandara, 2015: 77).

Hutsune edo gabezia bat betetzera dator etnosinbolismoa⁸: ildo modernistak, Ernest Gellner, Ernest Renan, Benedict Anderson, Eric Hobsbawm eta enparauena, bazter batean utzitako alderdi sinbolikoarena, hain zuzen ere. Hura berreskuratu eta haren zer-nolakoak nazionalismoa eta nazioen aztergaiaren erdigunean kokatzen ditu, sinbolismo hori guztia haren diskurtsoaren oinarri funtsezko bihurtzeraino: “[...] ethno-symbolists consider the cultural elements of symbol, myth, memory, value and ritual and tradition to be crucial to an analysis of ethnicity, nations and nationalisms” (Smith, 2009: 38).

[7] “Modernistek indarra domeinu material eta politikoetan jartzen dute; etnosinbolistak, ordea, ideologia eta ekintza kolektiboan motibazioarako baliabide subjektibo eta sinbolikoetan ardaizten dira. Horrenbertzez, azken horien asmoa hautemate nahiz ikuspegi indibidualak parte-hartzaileen barne-munduan sartuz ulertzea litzateke” (Gandara, 2015: 82).

[8] “Ethno-symbolism arose out of dissatisfaction with the purely structural accounts of modernism and their failure to pay attention to the cultural and symbolic elements that play so important a part in the formation and shape of nations and nationalisms” (Smith, 2009: 135).

Azken finean, Gandarak (2015) dioen gisan, ildo modernistaren ikuspegia aberastea eta nabartzea du helburu etnosinbolismoak. Hala definitzen du hark: “Paradigma Modernoaren azalpena osatu nahian eskaintzen den ikuspegi (zientifikoki) teorizatu gabea” (2015: 77). Izan ere, aipatu ildo modernistaren eta etnosinbolismoaren arteko alderik funtsezkoena, bien arteko bereizketa argi eta garbi ezartzen duena, esparru sinbolikoari ematen zaion garrantzian datza:

For ethno-symbolists, that means analysing communities, ideologies and sense of identity in terms of their constituent symbolic resources, that is, the traditions, memories, values, myths and symbols that compose the accumulated heritage of cultural units of population. This is to privilege the domain of culture only insofar as we are dealing with the form, contents and appeal of particular ideologies and sense of shared identity. Against the modernist emphasis on material and political domains, ethno-symbolists highlight the role of subjective and symbolic resources in motivating ideologies and collective actions. In doing so, they aim to enter the “inner world” of the participants and understand their perceptions and visions (Smith, 2009: 16).⁹

Alderdi sinboliko hori baztertuz gero, nazionalismoaren eta nazioen nondik norakoak ikergai dituen edozein ikuspegi hankamotz geratuko litzateke, ez lukeelako sentimenduen amarauna aintzat hartuko:

Too often, analyses that start from large-scale economic or political factors fail to explain the symbolic and affective dimensions of nations and nationalism. To grasp these, we must explore the ways in which cultural and symbolic elements of myth, value, memory and symbol provide frameworks for understanding and aspiration, and these are often, although not exclusively, embodied in a sense of common ethnic identity and of belonging to a cultural community of imputed common ancestry (Smith, 2009: 18).

By focusing on the “symbolic realm”, it becomes possible to enter to some degree into the “inner world” of the members of ethnic communities and nations, and of the participants in nationalist movements,

[9] “For ethno-symbolists, it is the community of the *nation* that must occupy centre stage and, as a result, symbolic resources merit much greater attention. This is not to say that nations do not require material resources, notably educational and cultural institutions. But these are difficult to separate from their symbolic dimensions and purposes and, while I will begin by considering some aspects of these institutions, the discussion will lead imperceptibly into a consideration of the more profound symbolic and cultural resources of nations” (Smith, 2009: 82).

allowing us to give a fuller and more balanced account of these phenomena (Smith, 2009: 26).

3. Iñaki Abaituaren barrunbeetan aztarrika

Abaituaren seme Loiola AEBetara joango denez gero, aita-seekek elkar agurtzeko darabilten modu traketsaren harira, Abaituari aitarekin behiala Hendaiako tren-geltokiko nasan izandako despedida datorkio oroimenera.

Abaituaren gogo-bihotzak erabat kordokatzen dituen oroitzapena da hura. Manu apokaliptiko baten gisa, barruak astintzen dizkiote aitaren lagunaren agur hitzek: “y no te olvides de que eres vasco” (Saizarbitoria, 2012: 598). Dogma zurrun baten oinarri-oinarrizko agindua bailitzan bereganatzen du “y no te olvides de que eres vasco” hori Abaituak.

Oharra laburtezina zen, osotasun inplizitu bati lotzen zion hasierako kopulatiboarekin. Agindu hura bere “ez duzu hilko” bezalako mandamendu apodiktikoen zamaz ezarri zitzaion kontzientzian (Saizarbitoria, 2012: 605).

Itoiarria eragiten eta sendor astun baten pean bizitzera behartzen duten hitzak dira. Zama saihetsezina biltzen duten sei hitz: “Itoan jartzen duen zama identitario bat, zeinaz ez den inoiz guztiz libre sentituko, zeinaz ezin den libratu errudun sentitu gabe” (Saizarbitoria, 2012: 605).

Aitaren laguna har dezakegu James Joyce-n *Retrato del artista adolescente* (1982) laneko Stephen Dedalus-en Davin izeneko lagunaren ordezkartzat. “Y no te olvides de que eres vasco” hori Davinek Dedalusi esaten dion “Procura ser uno de los nuestros” (1982: 240) horri egokitzen zaio bete-betean. Lehenik eta behin, norberaren gainetik dagoen kolektibitatea: “Pero la tierra de uno es lo primero. Irlanda, primero, Stevie. Después bien puedes ser poeta o místico, si quieres” (1982: 241).

Abaituaren *inner world*ean aztarrikatzen hasiz gero, lehenik eta behin esan behar duguna da euskal nazionalista dela Iñaki Abaitua. Ez da nazionalista itsu-itsua edo ortodoxoa, “nazionalista *sui generis*” baizik, Aldekoak dioen bezala (2013: 23); hots, nazionalista moldagarri, zentzudun eta malgua, ez zurruna. Lerrootara ekarriko ditugu profil horren agergarri diren hainbat froga.

Nazionalista izanagatik, eleberrian zehar han-hemenka isuritako hainbat hausnarketak erakusten dute Abaituak baduela nazionalismoa-rekiko jarrera kritikoa, norberarena bahetzeko zintzotasuna:

Berak ere ikusten du Euskal Herriaren balioaren gainbeherarekin jende batek desertatu egin duela, eta min ematen dio. Bestalde beldur da indarkeriaren gaitzespenari ez ote dion jarraitzen nazionalismoarena, eta azkenean euskal doinua duen ororena, zortzikoarena barne. Baina zein da nazionalismoa bera baino errudunago? ETA ZERGATIK EMATEN DIO MIN?¹ (Saizarbitoria, 2012: 149).

Horrez gain, bere nazionalismo zentzudunaren erakusgarri, onartzen du euskal nazionalismoak beharrezko zuela desmitifikazio tratamendupean jartzea, emandakoari gogorregia deritzon arren: “Euskal Herriak ziur asko beharrezkoa zuen desmitifikatze tratamendupean jartzea, baina sobera gogorra omen da ordea, gogorregia aplikatu diotena, eta hes-teetako flora arrastorik gabe ari omen dira uzten”¹¹. (Saizarbitoria, 2012: 247-248).

Aitzitik, Abaituak ezin ditu jasan, nazionalistak ez direnez gero, euren burua kosmopolitatzat jotzen dutenak. Haserre da bere nazionalismoari “aldeano” iraingarri eta gutxiesgarri hori egozten diotenekin¹². Jarrera horren adierazgarri da Abaituaren kide den Urrutiren sozioa:

Urrutik nazionalistatzat azaldu du inongo konplexurik gabe bere burua sozioak berea liberaltzat aitortzen duen bitartean; adiera klasikoan, zehaztu du. Eskuinekoa da, arras eskuinekoa, eta behin baino gehiagotan erabili du “aldeano” hitza Urrutiren segiziokoak izendatzeko, bisitariak pentsa dezaketenez arduratu gabe, agidanez. Abaituari ez diote onik egiten euskal nazionalista ez direlako beren buruak, bestelako meritu barik, kosmopolita eta ilustratutzat dituztenak, eta hauxe ez zaio gogoko (Saizarbitoria, 2012: 730).

Abaituari barrua arrakalatzen dio, bere identitate-oinarririk sendoenak kolokan jartzeraino, aberkideak omen diren emakumeentzat euskal-

[10] Ez du ulertzen zergatik ematen dion min. Arrazoiak ezin ditu bihotz aferak azaldu. Juliari beste horrenbeste gertatzen zaio: “Onartzen du arrazoiaren kontra dauden zenbait sentimendu ez dituela erabat gainditu baina, aldi berean, bere onetik ateratzen dute halakoetatik libre ageri diren arrazionalista arrunten xinpletasunak eta harrokeriak” (Saizarbitoria, 2012: 292).

[11] Izan ere, Abaituak askatzailea deritza azken boladan aski erreprimitutako iruditeriaren tanta batzuk erabiltzeari (Saizarbitoria, 2012: 247-278).

[12] Abaituak, aurreiritzi hori gaitzesteaz haratago, aurreiritzi horren zentzugabekeria gorpuzten du, atal honetan zehar ikusiko dugun moduan.

dunon ikur edo sinbolo nagusi eta adierazkorrena den ikurrina iseka gai izateak¹³.

Harrotasunez bizi eta sentitzen ditu Gerra Zibilean parte hartu zuten gudarien jarrera eta kemena, eta berari transmititu eta kontatu zioten antzo helarazten dizkio Loiolari gudarion ausardi eta egitandiak: “Abaitua bera izan da hartara ahalegindu dena, galtzaile duinek Intxortan egin zituzten balentriak harrotasunez transmitituz” (Saizarbitoria, 2012: 597).

Gudariez landa, euskal kantutegiko abestiek loratzen dizkieten emozioak hunkigarriak zaizkio Abaituari, abertzaletasunaren bultzagarri. Taberna batean Mokoroak ondutako *Egun sentiyaren* hainbat bertso kartsuki kantatzen dihardute Abaituak eta bere lagunek osatutako abesbatzak, eta Abaitua zinez hunkitzen du ikusteak –harritu bezainbat– haien zirrara berberean bildurik dagoela haien kantaldi horri batzen zaion irlandarra omen den gizon-emakume bikote atzerritarra.

Min ematen dio Unamunok, haren hitzek Abaituaren nazio-identitate euskaldunaren oinarri nagusienetako baten kontra jotzen dutelako: euskararen kontra, hain zuzen ere. Euskara “ehortze”aren alde agertzen Unamuno. Baina, Abaituak ez du euskara hilaren aldeko gaubeilarik nahi. Euskara bizirik nahi du, euskaraz bizi eta pentsatzen duelako. Horregatik, min ematen diote –Unamunorenak adinbat ez bada ere– euskararen kontrako inozokeria eta bidegabekeriak.

Abaitua euskaraz bizi da eta egunerokotasuneko hainbat esparrutan gozatu egiten du euskaraz, jateetxeetan adibidez. Era berean, aipatzen du nahiago lukeela ostalaritza bezalako espazio tradizioaletan –baita elizan ere– euskararen erabilera gotortu eta finkatuko balitz, hain bereak ez dituen beste esparru batzuen kaltetan.

Hala ere, Abaituak onartzen du gaur egun euskararen egoera ahula dela, eta hezkuntzan eta administrazioan euskara egonkortzeko abiarazitako ekinbide eta neurriek ez dutela behar beste aurreratu eta indartu. Hala ere, ez daki zein izango litzatekeen egoera iraultzeko bidea. Euskara hizkuntza minorizatua dela onartzearekin batera, hizkuntza gutxitu eta

[13] Ikuskari mingarri horren harira, hala barrundatzen du Abaituak: “Ulertzen zuen aber-tzaletasun erakuspena zigor gogorrenen motiboa izan zitekeela, baina ez zegoen prestatuta barregarriak gerta zitezkeela ikusteko, eta gutxiago aberkideak ziren batzuentzat, aitzak zioenez bestaldekoak ez baitziren frantsesak, euskaldunak baizik. [...] baina eszena hark eragin zion pitzadura ez zen itxiko sekula” (Saizarbitoria, 2012: 270-271).

hegemonikoen arteko talkaz jabetzen da eta horri aurre egiteko erabakitasauna erakusten du:

Hizkuntzak tresna funtzionalak dira. Esan ohi da ez direla hiltzen ez dakitenek ikasten ez dutelako, dakitenek erabiltzen ez dutelako baizik, baina hori garun jarduerak iraun bitartean bizia ez dela ahitzen esatea bezala da. Dena jaio eta ahitzen da. Bost mila hizkuntza omen daude munduan, eta urtero hogeita bost hiltzen, baina ez da gizaki bakar bat mututzen horregatik. Hizkuntza inperialak edoski dituztenei onartzea errazagoa zaien jazokuna. Ez ni bizi naizen artean. (Saizarbitoria, 2012: 414).

Bere abertzaletasuna zalantzan jartzen ez duten horien guztien despit, Abaituak ez daki euskaldun (ona) izatea zer den zehatz-mehatz, liburuan zehar isurtzen dituen oroitzapen eta hausnarketek agerian uzten duten arren ezagun dituela euskaldun (ona) izateari atxikitzen zaizkion baldintza eta betekizunak. Euskaldun (onari) egozten zaizkion ezaugarri edo zantzu batzuk nabarmentzen ditu bere kautan:

Euskaldun ona esan nahi zuen, langilea, noblea, emandako hitza betetzen duena, zintzoa norbere buruarekin eta norberaren gainetik dagoen kolektibitatearekin. Ez ahanztearremediorik gabe garena (Saizarbitoria, 2012: 605).

Euskaldun ona ezaugarritzen duten bereizgarri solemne horiek zama zaizkio eta, horregatik, euskaldun eredugarri izan behar horri ezin erantzuteak erruduntasuna sortzen dio. Hala antzematen du Zapiainek:

Joxe Zuazalagoitiari [100 metroko protagonista nagusiari] eta Abaitua bie [Hamaika pausoko hiztegiileari eta Martuteneko medikuari] txikitan behar bezalako euskaldunak izateko agindu zieten, “hau izango da gudaria”, “y no te olvides de que eres vasco”, baina ezin dituzte igurikimen horiek bete, ez dute maila ematen, ez dute superniaren exijentzia etikoa asetzen, eta ondorioz erru sentimendua pizten zaie (Zapiain, 2015: 53-54).

Abaituak “artzainaren fundamentalismoa” deitutako horretan antzematen du itotzen duen zama horren sorburua. Euskalduntasun eredu eta bizibide zurrun eta hertsia gorpuzten duen izendapena da artzainaren fundamentalismoa delakoa, euskalduntasun jakin bat aldarrikatu eta bes-telakorik onesten ez duena. Horri arestian aipatutako “y no te olvides de que eres vasco” gehi geniezaioke. Artzainaren fundamentalismoaren ondaretik datozkio Abaituari pairatzen dituen erru, zama eta nekeak. Eredu

horri erantzun behar dio Abaituak; baina, hori ez da bere euskalduntasuna gorpuzten duena. Hobeto esanda, ez da hori bakarrik:

Lynnek ez du Unamuno ezagutzen. Baroja ezagutzen du Juliak *Zalacaín el aventurero* irakurtzeko eman ziolako. Esaldi bat dauka gogoan, atsegina egin zitzaiona. “Mi patria es la montaña”. Abaituari burura dator kio don Píoren pertsonaia batek nonbaiten esaten duela ilusioa egingo liokeela Pirinioetako artzain xume baten ondorengoa izateak. Ziurrenik hori da bere kasua. Ia dudarik gabe Pirinioen inguruetako artzain batetik dator glaziazioaren ondoren Otzetan geratu zena. Don Miguelek esan bezala kulturara berandu iritsi zen herri batetik. Bera izan da bere leinuan menditik jaitsi den lehena eta berrehun urte iraun du Iraultza Frantsesaren balio unibertsalak bereak egiten. Horregatik da, bere herri txiki eta kultura txikiarekiko atxikimenduari kontraesanean, konbertitu berantiar gisa, Argien fundamentalista. Artzainen oinordekoen izaeran dago orotan fundamentalista izatea (Saizarbitoria, 2012: 471-472).

Txatal horretatik ondoriozta dezakegu bi eredu daudela Abaituaren baitan talka bizian: batetik, “artzainaren fundamentalismoa” delakoa; eta bestetik, “argien fundamentalismoa”. Historian zehar kontrakarrean jarritako bi eredu dira. Bi ereduen arteko ustezko bateraezintasuna eta aurkakotasuna apurtzen ditu Abaituak. Osagarriak direla frogatzen du, Abaituak berak gorpuzten baitu guk defendatzen duguna: bi eredu horietako ezaugarriak batu eta uztartzen dituen euskalduntasuna. Hori azaltzeko, bi eredu horiek zertan dautzan argituko dugu.

Artzainaren fundamentalismoaz denaz bezainbatean, euskal literaturari –eta Euskal Herriko historiari– erreparatuz gero, ikus dezakegu artzainaren fundamentalismoak itzal luzea eta erro sakonak dituela gurean. Juan Antonio Mogel, Txomin Agirre edo Orixe dira –idazle garrantzitsuenetako hiru aipatzearen– fundamentalismo horren sortzaile eta ordezkari.

Euskaldun eta eredugarri izan nahi duen orok ditu betekizun euskalduntasuna hezur-mamitzen duten hiru ezaugarri bakarrak: euskara, baserria eta erlijioa. Batetik, euskara: Euskal Herriko hizkuntza izatearekin batera, denik eta hizkuntzarik zahar eta aratzena –aitak Abaituari transmititzen dion moduan–. Bestetik, baserria: euskalduntasunaren oinarriok babestu eta kanpoko eraginetatik gordetzeko habia. Azkenik, erlijioa: euskalduntasunaren bermatzaile. Kasurako, Mogelen Peru Abarka edo Txomin Agirreren Joanes artzaina dira euskaldun arketipoaren hezur-ha-

ragitze literarioa: euskalduntasunaren oinarri horien zaindari eta erakuskari diren baserritarrak.

Abaituak adierazi eta agertzen duenaren arabera, nekez ikusten du bere burua bete-betean eredu horri loturik, horren partaide sentitzen bada ere. Berak aldeztu duen gisan, “Argien fundamentalista” da. Ur Apalategiren hitzok dira lerrootan garatuko dugunaren aurrerapena: “Abaitua medikua da, ziurrenik, euskal literaturaren irakurle ohiko gisa aurkezten zaigun lehen pertsonaia burges euskalduna, gure fikzio erromaneskoak eskaintzen digun lehen bertako burges eta euskal kulturaren jantzia” (Apalategi, 2013: 75).

Martutenen han-hemenka azaltzen diren datu biografikoek eskaintzen dizkigute gizon jantzi eta aurrerakoi baten trazak. Bere ingurukoek mundura irekitzeko aukerarik ez zutenean, bera bizkitartean Parisen ibili zen eta *Teknika sexual modernoak* eta *Le nouvel observateur* irakurtzen zituen 68an (Saizarbitoria, 2012: 326). Erditzearen eta jaioberriaren lehen asteko zaintzaren egoera penagarria islatzen zuen mila folio baino gehiagoko doktorego-tesi gaitza burutu zuen 70eko hamarkadan: *Estudio descriptivo del espacio perinatal* (Saizarbitoria, 2012: 88-90).

Argien fundamentalista da, ilustrazioaren pentsamolde eta oinarriei bete-betean atxikitakoa. Euskaltzalea, euskal literaturazalea¹⁴ eta kulturaduna da –kultura frantsesaren miresle, batez ere–. Kristaua ez dela esatea arraroa egiten zaion arren, ez da elizkoia, erlijioak neurrigabeko oinazea eta sufrikarioa eragin baitzizkion txikitan.

Atxikitze politikoari dagokionez, Euskadiko Ezkerran militatu zuen eta, arestian aipatu dugun gisan, euskal nazionalista da. Bere espiritu errepublikazale eta liberala dela eta, aise identifikatuko litzateke Juliak aipatzen dituen Serafin Baroja, Toribio Altzaga, Bilintx eta Martzelino Soroa donostiar euskaltzale, kaletar eta liberalekin.

Izan ere, Abaituak Lynn-i aitortzen dio dudarik gabe zerikusi handi-agoa duela berak paristar edo madrildar ilustratu askorekin, Nevadako euskal eredu horrekin edo Otzetako bertako haurtzaroko udalagunekin baino:

Dudarik gabe zerikusi handi-agoa du berak paristar edo madrildar ilustratu askorekin Nevadako euskal eredu horrekin baino. Ez du inoiz hala-

[14] *Martutenen* kontatzen denaren arabera dakigu Abaitua euskal literaturazalea dela, Martin idazlearen irakurlea delako.

ko aitorpenik egin eta arbuiatze izugarria iruditzen zaio, baina arretaz entzuten duen neska amerikar horren aurrean edozer gauza bota deza-keenez, areago joateko gogoari men eginda esan dio berez gero eta zerikusi gutxiago duela Otzetako bertako haurtzaroko udalagunekin ere, ikusten duten bakoitzean odolkia bezain lodiko hatz arina erakutsiz ez al duen kontsultarako laguntzailerik behar galdetzen diote urtetik urtera zarpailagoa egiten zaion bertako euskaraz (Saizarbitoria, 2012: 478).

Horrenbestez, Abaitua da artzainaren fundamentalismoaren sustrai edo oinarriak barruan daramatzen argien fundamentalista. Hots, Abaitua da bi eredu horiek batzen dituen euskalduna, eta ereduok inolako arazo, haustura eta kontraesanik gabe batu daitezkeela erakusten duen adibide garbia¹⁵.

Artzainaren fundamentalismoaren zurruntasun, intrantsigentzia eta integritismoa gorabehera, Abaituak maite ditu artzainaren fundamentalismoaren ondare eta berezitasunak. Hala aitortzen dio Lynn-i:

Gertuko mendiak. Izenak esan dizkio Lynni: Adarra, Onddo eta Aballarrri, baina ez dago ziur bereizten dituen. Egin ohi dituen txangoez mintzo zaio, atsedena hartzera geratu ohi den Mulisko gaineko esparru megalitiko txikiaz, non oraindik ere harri haiek jarri zituztenen oinordeko sentitzen den eta ingurune horretako partaide izateko sentimenduak aski indartsu hartzen duen (Saizarbitoria, 2012: 462).

Inork ere ezin dio ukatu Abaituari artzainaren fundamentalismoak bereganatu/bahitutako ondarearekiko atxikipena. Hala ere, ondare horri eusteko lanak ditu Abaituak. Hark aitortzen duenez, noiz edo noiz bere barruko ahotsek –“las voces ancestrales”– barrena ausikitzen diote.

[15] *Lili eta biok* (2015) eleberriko Faustino Iturbek adierazten du zuzen eta zehatz Abaituaren tesia: “bera ere petxero gizajoen ondorengo izanik, Muniberen oinordeko ere sentitzen dela eta Eguiarena, eta Rousseauk gizon bertutetsua deitzen dion Altunarena, alegia zientzia, teknika eta artea zabaldu zituzten gainerako zalduntxo ilustratu guztiena” (2015: 138). Ideia hori transmititu die Saizarbitoriak Iñaki Abaitua eta Faustino Iturbe bere pertsonaiei. Ramon Etxezarretaren eta Saizarbitoriaren arteko jendaurreko solasaldi batean, ideia berbera aldarrikatzen du idazleak: “[...] Genetikoki ni beharbada Azkoitiko Peñaforida kondearen morroi izan zen zeraren batetik nator edo petxero zeraren batetik. Baina, Peñafloidaren oinordeko sentitzen naiz. Neurea dut Peñafloidako kondea. Xabier Munibe hori gizon handia zen eta bere testuinguruan aztertu behar da eta ikusi behar da, gizon handia izan zela ulertzeko. Beraz, biena naiz ni eta bietatik nator”. *Vimeo.com*-en jaso. <<https://vimeo.com/121233851>> (1:08:42 min).

Azken batean, norbanakoak ingurumariaren eta aukera pertsonalen arabera egituratzen eta sortzen du bere identitatea, euskalduntasuna kasu honetan. Gizabanakoak eskura du bere identitatea tankeratzeko balioko ezaugarri-sorta ikaragarri zabala. Horrenbestez, zenbat eta testuinguru eta baldintza desberdin gehiago, orduan eta euskalduntasun-modu ugariago.

Identitate bikoitz edo hibridoa garatzeko aukera izango duen ume baten jaiotzan parte hartuko du Abaituak. Bera izango da erditzearen arduradun. Ama perutarra –Argi– eta aita euskalduna duen Peru izeneko haurra jaioko da, neurri handi batean desagertua dagoen Sagastizabal baserrian. Peru munduratu ondoren, honako elkarrizketa hau dute Abaituak, Lynnek eta Sagastizabaleko bikoteak:

Pena eman dio [Abaituari] mutil horrek [Sagastizabaleko mutilak], bere Peruko amerikar txikia bizkarretik heldua zeukala bera ere, sagastizabalدارra, aborigen bat dela esan duenetik, babespeko espeziea izan behar lukeela. Landatu dituen sagarrondo autoktonoak bezala. Alde egin beharra du. Argi hurbildu egin zaio hainbatgarrenez eskerrak emateko, baina euskaraz orain. Eskerrik asko laguntzeagatik. Ezagun du esaldia prestatu egin duela. Euskara bitxia. Oso ondo esan duela dio eta neska kexatu egin da: kosta egin zaio aurreratzea baina uste du ikasiko duela Perurekin. Adi dagoen lagunak ohartarazi dio: “Por la cuenta que te trae”, txantxetako mehatxuan.

Baina Peru benetako euskalduna izango dela esaterakoan, hitzez hitz un vasco de verdad da esan duena, ez dago txantxetarako: egiaztapen serioa izan da. Hala ere, Abaitua galdetzen ausartu da zer esan nahi duen “vasco de verdad” horrek, ardo goiztiarrak lotsagabetu egin duelako eta arestian bere emazteari erditzen lagundu izanak salbuetsi egiten duela-ko asmo gaiztorik izan dezakeen usterik. Ez dakiela oso ondo erantzun dio. Euskalduna izatea, jakina, baldintza ezinbestekoa eta zerbait gehiago definitzen ez dakiena. Izateko modu bat, estilo bat beharbada, eta irauteko desira. Euskaldun bezala izaten jarraitzeko enpeinua, hori nahi du Peruk hereda dezan.

Azken topa bat egitea Perurengatik proposatu du Abaituak. [...] Abaituak Peruz “por Peru” esaterakoan hark [Lynnek] “para que sea un hombre libre, gizon librea” erantsi du (Saizarbitoria, 2012: 555).

Honatx atalaren hasieran jaso dugun esaldiaren –“y no te olvidés de que eres vasco”– eta azken honen arteko lotura: “un vasco de verdad”. Abaituari behialako nekeak eta ezinak berpizten dizkio elkarrizketak. Agindu apodiktikoen mamua zerumugan. Behinolako zama eta erruaren

suspertzea, *déjà vu*. Euskalduntasuna edo euskaldun izatea ezin zehaztu: “Ez dakiela oso ondo”, “baldintza ezinbestekoa eta zerbait gehiago definitzen ez dakiena”, “izateko modu bat”, “estilo bat beharbada”, “eta irau-teko desira”. Aitaren lagunaren espiritua Sagastizabaleko gaztearen baitan: “Por la cuenta que te trae”.

Abaituak ezin izan du bere burua integrismotik –bere burua errudun sentitu gabe– libratu. Hori dela eta, berak bizi izan duenaz bestera, izateko, bizitzeko eta zer sentitu behar duen erabakitze askatasuna opa dio Peruri, Lynnen gisa berean: “Peruz, gizon libre izan dadin”. Zernahi ezaugarri edo balio aukeratu eta sentitzen duela ere, izan dezala askatasuna gidari, zama eta herentzia ororen kutsaduratik libre. Baldintzarik gabeko euskalduna.

4. Julia: iragana, oraina eta etorkizunaren arteko bidegurutzean

Atal honetan Juliak duen euskal nazionalismoari buruzko berbaldia aletuko dugu. Semeari harentzako irakaspena izango den etorkizunerako diskurtsoa helarazi nahi dio Juliak. Horretarako, bere bizikizun pertsonalek, bere pentsamoldearen bilakaerak eta Euskal Herriko orainaldi/iragan soziopolitiko hurbilak osatzen duten katramila askatu nahi du Juliak. Juliaren diskurtsoa eraikitze mugarri dugu eleberriko 13. kapitulua. Bertako diskurtsoaren oinarrian, bi eredu jartzen ditu Juliak aurrez aurre: EAJ/PNVko nazionalismo historikoa eta ETA.

Julia, eleberrian zehar, biziki kritiko eta amorratuta agertzen da ETAK euskal nazionalismoaren baitan izan duen eragin kaltegarri eta zorrigaiztokoarekin. Juliaren diskurtsoaren erdigunean Zigor dago, Juliaren semea. Euskal nazionalismoaren ondare hori, bizitzeko euskarri eta iparrorratz gisa diharduena, bere seme Zigorri nola eta zer transmititu dabil etengabe buruan. Horren gainean gogoetaka izango dugu Julia.

Euskal nazionalismoaren ibilbide historikoarekiko gatazka sutzuan bizi da Julia, zenbaitetan arbuio ikaragarria erakusteraino. Euskaldunon iragan hurbilarekin ahakar suminkor eta kontraesankorrean bizi da. Ezin du euskaldunongan eragin suntsitzaile eta traumatikoa izan duen ETAREN indarkeria gainditu, ezta hurbilekoek indarkeria horrekiko duten jarrera axolagabea –zurigarria, batzuetan– onartu ere. Iragan horren kide eta partaide da, eta indarkeriazko egoera horren hausnarketa etengabea maitzen du eleberrian zehar.

13. kapituluan –baita orobat 23.ean ere, sakontasun eta zehaztasun gutxiagorekin bada ere– egiten du Juliak Euskal Herrian bizi izan dugun gatazka soziopolitikoari eta indarkeriari buruzko gogoeta zintzoa, ahoan bilorik gabekoa. Gogoeta horrek, Juliaren indarkeriarekiko jarrera eta iritziaren bilakaera pertsonalaren agergarri izatearekin batera, ETaren ibilbidea eta gizarteak erakundearekiko duen ikuspegi-aldaketa erakusten ditu. Izan ere, bi alderdi horiek lotura dute Juliaren iritzi eta sentipen pertsonalaren bilakaeran. Barren-barrenetik eta zintzotasunez egindako hausnarketa da Juliarena. Lynnek “¿Cómo habéis llegado a eso?” galdezen dio eta hausnarketari ekiten dio Juliak “Pausoz pauso” (Saizarbitoria, 2012: 392).

Sentimendu kontraesankorrek batzen zaizkio Juliari. Batetik, ETaren indarkeria dela eta, euskalduntasunari uko egiteko eta arbuiatzeko gogoia pizten zaio. Euskalduntasuna hezurramitzen duten berezitasun eta ezaugarriak zeharo baztertzeko ideia buruan darabil Juliak. Sumindu eta amorratu egiten du pentsatzeak bere identitate eta pentsamoldearen euskarri den euskalduntasunak izugarrikeria eragabe hori babestu duela. Ez daki ez ote den hobe euskal nortasunari eta berezitasunari buruzko uste eta usterkeria oro estolda-zulotik joaten uztea (Saizarbitoria, 2012: 400). Euskaldun edo/eta abertzale usaina duenari nazka hartzen hasi zaio Julia (Saizarbitoria, 2012: 394).

Bestetik, ez dago prest indarkeriak zikintzen eta desitxuratzen dituen bere identitatearen bereizgarri eta ezaugarriei uko egiteko, dena ez delako zakarretara botatzeko hondakin. Izan ere, Julia beldur da ur zikinarekin batera umea ere ez ote duten botako:

Beldur da ordea ur zikinarekin batera umea ere ez ote duten botako. Ulertzen al du esaera? Throw out the baby with the bath water: Discard something valuable along with something not wanted. Mina ematen dio, batzuen zoramena elikatzen lagundu dutelako, bere izateko moduaren parte diren afektu eta atxikimenduei, edertzat zituen ilusio eta sinemenei uko egin beharrak. Okerrenean ere ez luketela zertan kaltegarriak izan sinetsi nahi luke, bere aita gizon zintzo eta langile bezala taxutu zutela (2012: 399-400).

Izateko modu, sentimendu eta balio horiek Juliaren nazio-identitatearen oinarri dira, eta zinez mintzen dute horien guztien kontra dihardutenek. Euskalduntasunaren ezaugarriak alde batera uzteko eta abandonatzeko Juliaren tentaldia handia den arren, min ematen diote euskalduntasunaren berezkotasunaren kontrako eginahalek, bai Martinenak,

zeinak Lynnek Iparraldean ikasi eta ikusitako guztiak maiseatzeari ekin baitzion (Saizarbitoria, 2012: 282-286), baita Unamunorenak ere (Saizarbitoria, 2012: 292).

Juliaren euskalduntasunaren iruditeria gorpuzten duten Euskal Herri noble, zintzo, langile, menderakaitz eta bakezalearen irudia –Gernikako bonbardaketaren hondarretatik berpiztu zen herria–, atzeguardian etsaien bizitza babestu zituzten Agirre, Iruxo, Beldarrain eta gainerako guda-riak eta Eustakio Mendizabal *Txikia* eta frankismoaren aurka borrokatzen ziren etakideak (Saizarbitoria, 2012: 399) ez dira zaborretara botatzekoak, inondik inora ere.

Zerrenda horretan aipatutakoak dira EAJ/PNV historikoaren ondarearen erakusgarri, Juliak iraurarazi eta Zigorri transmititu nahi diona, hari transmititu zioten antzo. Juliaren ustetan, ETA da ondare hori lohitu izanaren errudun nagusienetakoa, eta pena sorrarazten dio garai hartako abertzaleek utzitako ondarea maskaldu eta zikindu izanak. Gerra Zibileko gudariei buruz duten hizketaldiaren harira, horixe jakinarazi nahi dio semeari:

Semeari esan nahi liokeena: gerraurrean, gerran eta gerra ostean, bide bazterretan hildakoen gorpuak desobiratzeko eskubideaz hitz egiten den honetan, alderdi guztietakoek, gorri nahiz urdin, eskuineko zein ezkerreko, denek dauzkatela, zein bere neurrian, basakeriak ezkutatzekeo premia, baina, idealizazioak idealizazio, gudariek ez zutela lotsatzeko motiborik, eta harro sentitzen dela horregatik. Motiborik gabeko harrotasuna, seme-alabak ez baitira gurasoek egindakoaren errudun ez meritudun. Baina harrotasun hori bai, transmititu nahi dio semeari, eta lehenagoko abertzaleek utzitako ondare hori, hainbeste estimatzen duen izen ona galdu izanak, orain, gartzetan ez bezala, eragiten dion pena (2012: 634).

Juliak ETARI eta Euskal Herriak bizi izandako gatazkari buruz idatzi nahi luke. Bere baitako deabru propioen kontra borrokatzekeo aukera emango lioke idazteak (Saizarbitoria, 2012: 129). Gazteei zuzendutako Euskal Herriko historia bat idatzi nahiko luke eta bertan jaso Zigorri kontatutakoak eta indarkeriari buruzkoak.

Max Frisch-en *Fragebogen* eta Martinen *Bihotzean min dut* euskaratu ahala indarkeriari buruz hausnartutakoak oinarri lituzkeen lana litzateke Juliarena. Etorkizuneko belaunaldiari transmititu nahiko liokeen pedagogia bilduko luke lan horrek: “Euskal Herriaren historia bat idaztea dauka

pentsatuta Gombrichen *Munduaren Historia laburra*-ren tankeran, gauetan Zigorri kontatu izan dizkionak baliatuz” (Saizarbitoria, 2012: 715).

Juliaren lan horretan, ez luke Zigorren aitaren legatuak tarterik izango, ez bada berau kritikatu eta auzitan jartzeko. Juliak bere bizkar du Josean bikotekide ohi eta etakide izandakoaren mandatua betetzeko betebeharra. Elkarrekin izan zuten Zigor eta aitak erakundean zuen ezizena du izen semeak.

Hilketa bide edo istripuz hil zen argitzeke dagoen gizonak bere iraganari eta hartutako erabakiaz –ETAn sartzeaz, alegia– diharduen lekukotza idatzi zuen. Asabaren ahotsa hezurmamitzen duen idatzia da Joseanena. Idazlana barruan daraman zorroa semearen hamabosgarren urtemugan emateko mandatua egin zion Joseanek Juliari. Julia ez da idatzi horren edukiaz fida. Aitaren esanek semearen erabakimena eta identitatea baldintzatuko dituzten beldur da. Aitak Zigorri transmititu nahi dio na semearentzat kaltegarria izan daitekeelakoan dago Julia. Aieru hori da semeari zorroa emateko eragozgarri nagusia. Ama den aldetik, ez da baxterre samurra bizi duen ataka.

Eleberrian zehar Juliak mamitzen duen hausnarketa luze eta sakonaren ondoren, azkenean, Juliak zorroa zabaltzeko erabaki irmoa hartu eta hura zabaldu bezain fite baieztatzen ditu bere susmoak. Orain idatzirik dakuski imajinatzen zituen esaldi-tipoak: “Nire duintasuna gorde nahi izan dut, kontzientziak agintzen zidan bezala ekinez, nire biziaren sakrifizioa onartuz”, “Beste aita batzuk bezalakoa ez izateaz”, “Mendeetan zehar gure Herria zapaldu nahi izan dute baina ezin dezakegu etsi. Nik ez dut egin eta zuk ere ez egitea espero dut” edo “gurea da lur hau” (Saizarbitoria, 2012: 722-724). “Desilusio, pena, amorrua, eta batez ere pena” (Saizarbitoria, 2012: 723) artean birrinduko du Juliak Zigorren ondare idatzia.

Zigorrek bere burua sakrifikatu zuen aberriaren izenean. Ez du semearentzat horrelakorik nahi Juliak. Ez du nahi aitaren patu bera jarrai dezan. Hildakoen artetik asabaren ahotsa datorkio semeari aita zuzenean hilobira eraman zuen bide berari atxikitzeko aginduarekin. 100 metroko Jose Zuazalagoitiari aitak luzatutako “hau izango da gudaria” mezu berbera, hogeita hamasei urtetan zehar bizirik dirauena.

Aitaren lekukotza da Juliak semeari transmititu nahi dionaren ifrentzua. Aitaren betebeharrak apokaliptikoa azpimundutik zemaika dute bai Juliak bai Zigorrek. Horregatik, semearen hobe beharrez, Juliak se-

mearen identitatea eta etorkizuna askatasunez garatzea oztopatuko luketen eragileetatik libre nahi du Zigor. Saizarbitoriak (1999) dioen gisan, asaben ahotsak eztiak izan daitezke, baina baita erogarriak ere, zoramenaren putzu beltzera hondora gaitzaketenak (1999: 83). Bigarren horietakoa da Zigorrena. Horrenbestez, Zigor aitaren gutuna triskatuko du Juliak eta aita eta semearen arteko hariari behin betiko etena eman.

Zigorrek sakrifizioa eskatzen dio semeari, aberriak bere semeei eskatzen dien ber gisan. Aberri hori *-Hamaika* pausoko J.J. Lasa psikiatrak aipatzen duen ama irentzailea, Jungen ama ikaragarria (Saizarbitoria, 2000: 33)- madarikatzen du Juliak: “Nekea arintzen dio “merde à dieu, à la patrie, et à tout le reste” esateak. Aberri madarikatua, beragatik hainbeste bizitza hondatu den, hainbeste sufrimendu exijitu duen ama umejalea, zeinaz ez den sekula libratuko” (Saizarbitoria, 2012: 400).

Ama aberriaren guztiz bestelako irudia eman nahi dio Juliak semeari. Aberri umejalearen irudia baztertu eta naturarekin lotutako aberria nabarmentzen du Juliak. Gustave Flaubert idazleak Louise Colet-i zuzendutako gutunetatik honako esaldi hau buruz ikasten ahalegintzen da Zigorri esateko: “La patrie, c’est la terre, c’est l’Univers, ce sont les étoiles, c’est l’air, c’est la pensée elle-même, c’est-à-dire l’infini dans notre poitrine” (Saizarbitoria, 2012: 635).

Semearen identitatea eta askatasuna baldintzatu eta zama astun bilaka daitekeen oroimen kaltegarri oren transmisioetik urruti nahi du Juliak Zigor.

5. Ondorioak

Bakoitzari eskainitako atalean ikusi dugun gisan, iraganak eta tradizioak baldintzatu dituzte Abaituaren eta Juliaren nazio-identitateak. Abaitua izan arren kultura eta tradizioari buruzko hausnarketa hau egiten duena, Juliak ere bat egingo luke harekin:

Gertatzen zaio besteengan begi bistakoa dena –besteren begiko izpia agerikoa baita–, hots, kulturak norbanakoa tiranizatu egiten duela, tradizioak sakratuarekiko menderakuntza dakarrela eta besterik gabe norberarenaz harro egotea patetikoa gerta litekeela, ez dela izaten aski motibo gurasoen kulturarekiko atxikimendua kuestionatzeko eta kontuan hartzeko sustraitzeari ez ote zaion demaseko balioa ematen, errotzea ez ote den, norbaitek esan duen bezala, lur azpiko adarretan ibiltzea. Kanpoko fanatismo ertzeko eta arrotzen aurrean, bere buruari galdetzera behartua dago ez bakarrik bere tradizio benetako nahiz as-

matuaren izenean, hori baita gutxienekoa, baita zerbait inposatzeko eskubiderik daukan ere, eta zilegi ote duen haietaz libre dagoen gehien-go gogaitzea. Alegia: gutxiengo berrien beharkizun exotikoei gogor egiteak halabeharrez dakar bere jatorri sentimenduari loturikoen arrazogarritasuna zalantza jartzea (Sazarbitoria, 2012: 471).

Lynnek dio kultura bizitza baino indartsuagoa dela eta heriotza baino indartsuagoa:

CULTURE IS STRONGER THAN LIFE, and stronger than death. Aipua, autorearen izenak ihes egiten dio baina, luzea da –esateko moduagatik izan liteke poema bat– eta kulturaren indar menderakaitzaz dihardu, kultura baita behartzen dituena gizon batzuk beren erraiak behetik gora ezpataz irekitzera, kastitate botoen bidez sexua bizitza guztirako ukatzera (Sazarbitoria, 2012: 472).

Gurasoek transmititutako oroimen eta identitate-eredu zehatza zama astun eta itogarri izan zaizkie bie. Nekeza izan zaie identitate jakin horien uztarpean bizitzea, Koldo Mitxelena dioen legez “oitura burnizko katea baño lokarri etengaitzagoa baita” (1951: 20). James Joycen *Retrato del artista adolescenteko* (1982) Stephen Dedalusen gisan, Abaituak eta Juliak nazionalismo, hizkuntza eta erlijioaren amaraunean ikusten dute harrapaturik euren burua eta, Davin zurrun guztien aurka¹⁶, armiarma-sare horretatik ihes egin nahi dute: “Cuando el alma de un hombre nace en este país¹⁷, se encuentra con unas redes arrojadas para retenerla, para impedirle la huida. Me estás hablando de nacionalidad, de lengua, de religión. Estas son las redes de las que yo he de procurar escaparme” (Joyce, 1982: 241).

Ernest Renanen esaldi bereizgarria gure erara moldatuz gero, esan dezakegu bai Abaituak baita Juliak ere “eguneroko plebiszitu” etengabea planteatu dietela euren buruei euskaldun izaten jarraitzeko.

Ezin izan diete erantzun –edo ez diete erantzun nahi izan– jasotako molde hertsiei atxikitzeko eskakizunei. Izan ere, bakoitza testuinguru jakin baten barruan bizi da eta pentsamolde eta iritzi baten magalean garatzen da. Horregatik, zentzugabea da ezaugarri, bereizgarri, ohitura eta abar zehatzez osatutako nazio-identitate eredu zurrnak denboran zehar transmititu eta iraunarazi nahi izatea. Stuart Hall-ek (2010) dio bizi

[16] Hala dio Davinek: “Yo soy un nacionalista irlandés primero y antes que nada” (Joyce, 1982: 239).

[17] Irlandaz ari da Dedalus, baina, Euskal Herriari ere bai berdin-berdin aplika dakioko.

gaituen iragan horrekin harremana dugula, baina jada ezin garela guztiz hori izan¹⁸.

Ezin dugu iragan hori bere horretan bizi, munduak etengabeko aldaketa baitu natura lege berezkotzat. Hala ere, iragana orainean txertatzeko eta finkatzeko baliabide ezinbestekoa da. Hori dela eta, Abaituak eta Juliak helarazi zaien iragan eta tradizio horren hainbat alderdiri kontra egin eta auzitan jarriagatik, ez dute iragan hori bere osotasunean zingira lokaztu eta kutsatuztat. Asaba zaharren baratzean badago norberaren identitatea hornitzeko aski bazka osasuntsu:

Euskaldunik geienok, guziok ezpada, badugu geure barrendegian txoko urri eta apaindura-gabeko bezain maite bat: gure euskal-baratzea. Ezta ori, ezin ere izan, gure lantegi eta atsedeen-toki bakarra, baiña nekez geldituko gera luzaroan txoko orri, sarri edo bakanka, ikustalditxo bat egin gabe. Aize askatuagoak bear izaten ditugu, txoko zaharrari –bizi-bearrak naiz aultasunak eraginda– uko eta iruzur egitea ere gerta ditekete, baiña eztugu eriotzeraiño etengo nai dugularik ere haurtzaroak eiozuen lilluraren sare argala (Mitxelena, 1960: 121).

Baratze ororen antzo, gureak ere baditu belar gaizto eta asun andana, uzta osasuntsuari garapena oztopatzen diotenak; baina, baita mantendu beharreko landaredi eta flora ere. Izan ere, tradizionaltasun kulturalak ere baditu alderdi positiboak, Lynnek dioenez:

Lynn ere ez dago erlatibismo kulturalaren alde. Uste du ez direla tradizioaren aginduak toleratu behar funtsezko balioei eraso egiten dienean, baina onartu behar dela tradizionaltasun kulturalak badituela alderdi positiboak ere (Saizarbitoria, 2012: 472).

Eskulangileari edo baratzearen arduradunari dagokio belar txar horiek eraztea, landatutakoa kalte eta kutsa ez dezan. Era berean, onuragarria izan daiteke kanpoko hazia txertatzea, bertakoa ongarritu dezan eta arnas berria eman diezaion. Horrela etorkizuneko eskulangile eta partaideek, baratzaren ardura hartu eta jorratzen jarraituko dutenek, sail naroa lantzen eta zabaltzen jarrai dezaten.

Hori da Abaituak eta Juliak hartu duten langaia: asaba zaharren baratzean murgildu, garbitu, atondu, aberastu, osatu, garai berrietara moldatu eta onuragarria dena ereiten jarraitu, etorriko diren Peru eta Zigor guztiek dastatu dezaten, pozoitzeko arriskurik gabe.

[18] “Tenemos una relación con ese pasado, pero ya no podemos ser totalmente eso” (Hall, 2010: 346).

Horrez gain, asaba zaharren baratze horri morroiloak askatu eta atek zabaldu dizkiote, bertan sartu daitekeelako hartaz gozatu nahi duen oro. Ildo horretatik jotzen du Markos Zapiainek:

Sasiarekin eta pozoiarekin batera, asaba zaharren baratzak baditu ere porru eta karrota osasungarriak. Arbasoen balio, ohitura, uste eta sinesmen batzuei eustea kaltegarri zaigu; ordea, ur zikinarekin batera ez da umea ere bota behar, hain gutxi bainera bera aizkorakadaka suntsitu. Egin beharrekoa da gurasoen izaera eta bizimoduekin batera erdi ohar-kabea jaso ditugunak aztertu eta baloratu, balorazio horren arabera bereizi, eta batzuk zokoratu eta beste batzuk geureganatu (Zapiain, 2015: 215).

Identitate-eredu zurrun eta hertsia transmititzeari irtenbidea ematen dio *Martutenek*. Aterabide hori gorpuzten dute, bai Abaituak, bai Juliak. Zeinahi identitate osatzen duten ezaugarri, bereizgarri, ohitura eta abarren multzoa ez da inoren jabetza eksklusibo. Hots, nazio-identitatea osatzeko ezaugarri-multzo amaigabetik orok du nahi duena jasotzeko eta hartzeko eskubidea. Zurrunkeria eta itxiturarik gabeko identitateen aldeko aldarri ozena egiten du *Martutenek*. Izan ere, Hall-ek (2010) adierazten duenez, aurrez finkatua edo fundamentalista den identitate-erakuntza ororen ondorengo gara¹⁹.

Abaituak, “Otzetako artzainaren oinordekoak”, euskalduntasunaren oinarri-oinarrizko hainbat bereizgarri eta ilustrazioaren ildo moderno eta berritzailez osa dezake bere nazio-identitatea. Era berean, Julia belau-naldiz belaualdi transmititutakoa bahetu, onuragarria eta baztergarria denetik abiatu eta bere nazio-identitatea zaharberritzeko gai da.

Horixe aldarrikatzen du *Martutenek*: asaba zaharren baratzearen eraberritze, zabaltze eta gehitzea. Xede horren isla dira Abaitua eta Julia. Abaituak bere egin ditzake Ilustrazioaren oinarriak, zeintzuek ez baitute zertan bere euskalduntasuna ezbaian jartzen. Hein berean, Juliak ere bazter edo argi ditzake ustez aldaezinak diren asaba zaharren baratzeko hainbat eta hainbat bereizgarri.

Baratzearen biziraupena, handitzea eta segida da bidea. Baratze bizia, Abaituak amarengandik ikasitako “Mendiko negarra” kantako letrak aldarrikatzen duenaz bestera (Saizarbitoria, 2012: 250).

Hala dio Joseba Sarrionandiak:

[19] “[...] también somos “post-”cualquier concepción prefijada o fundamentalista de la identidad.” (Hall, 2010: 364).

Identitate edo nortasun indibidual horrek forma kolektiboak hartzen ditu; baina alderantziz ere esan daiteke. Pertsonaren izaera ez da jarauntsia eta kolektiboa soilik, aukera pertsonalen ondorio ere bada. Nortasuna bizitzan zehar osatuz doan materia da. Oinordetzan hartzen dena baino gehiago, norberak egin nahi duena da (Sarrionandia, 2010: 377).

Jarauntsia eta kolektiboa gogoan, baina haren morrontzaren esturatik aske, norberak osatu eta eraikiko du norberaren identitateari dagozkion bereizgarriak. Oro orearen eskura dagoelako.

6. Bibliografia

- Aldekoa, Iñaki, 2013, “Martutene: La escritura o la vida”, *Insula. Revista de Letras y Ciencias Humanas* 797, 21-23.
- Apalategi, Ur, 2013, “Euskal subjektuaren bilakaera erromaneskoa: Desberdintze estrategiaren eta homologazio nahiaren arteko negoziaketa literario-ideologikoak”, *452ºF. Literaturaren teoria eta literatura konparatua* 9, 56-77.
<http://www.452f.com/pdf/numero09/09_452f-mono-ur-apalategi-orgnl.pdf>
- Arroita, Izaro, 2015, *Ramon Saizarbitoriaren nobelagintza memoria ikasketen ikuspegitik*, (Doktorego-tesia). EHU. Hizkuntzalaritza eta Euskal Ikasketak Saila. Euskal Herriko Unibertsitateko (UPV/EHU) Irakas-kuntza eta Ikerketarako Artxibo Digitaletik (ADDI) jasoa.
<<http://hdl.handle.net/10810/15964>>
- Cano, Harkaitz, 2012, “Martutene”, in *Harkaitz Cano. Bloga*. harkaitzcano.com/9/bloga-n-eskuragarri.
<<http://www.harkaitzcano.com/98/blog/martutene?lang=eu>>
- Casquete, Jesus & Mees, Ludger, 2012, “Movimientos sociales, nacionalismo y símbolos”, in de Pablo, Santiago; de la Granja, Jose Luis; Mees, Ludger & Casquete, Jesus (koord.) *et al., Diccionario ilustrado de símbolos del nacionalismo vasco*, Madril: Tecnos, 15-32.
- Gabilondo, Joseba, 2013, *New York-Martutene. Euskal postnazionalismoaren utopiaz eta globalizazio neoliberalaren krisiaz (edo nola desiratuko dugu orain?)*, Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua.
- Gandara, Ana, 2015, *Euskal ondare kulturalaren moldatzea (1960-1990), egungo kultur sistemaren oinarri. Baliabide eta forma sinbolikoak*, EHU. Hizkuntzalaritza eta Euskal Ikasketak Saila. Euskal Herriko Unibertsitateko

- (UPV/EHU) Irakaskuntza eta Ikerketarako Artxibo Digitaletik (ADDI) jasoa.
<https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/15791/TESIS_ANA_GANDARA_SORARRAIN.pdf;jsessionid=34E001CA009248912667853737FE8EB0?sequence=1>
- Hall, Stuart, 2010, *Sin garantías: Trayectorias y problemáticas en estudios culturales*, Colombia: Enviñón editores.
- Joyce, James, 1982, *Retrato del artista adolescente*, Bartzelona: Ediciones Orbis eta Editorial Origen.
- Kortazar, Jon, 2012, “Bost pertsonaia, hiru liburu, sinbolo bi, egilea eta gizartea”, *El Correo*. (Sarean eskuragarri) armiarma.eus-en, *Kritiken Hermeroteka*.
<<https://kritikak.armiarma.eus/?p=5462>>
- Kortazar, Jon, 2013, “*Martutene*, nueva novela de Ramon Saizarbitoria”, *Insula. Revista de Letras y Ciencias Humanas* 795, 41-43.
- Mitxelena, Koldo, 1951, “Euskal-literaturaren etorkizuna”, *Egan* 3, 17-21.
<<http://andima.armiarma.eus/egan/egan15/iruegan150019.htm>>
- Mitxelena, Koldo, 1960, “Asaba zaharren baratza”, *Egan* 3/6, 121-134.
<<http://andima.armiarma.eus/egan/egan38/iruegan380001.htm>>
- Saizarbitoria, Ramon, 1999, *Aberriaren alde [eta kontra]*, Irun: Alberdania.
- Saizarbitoria, Ramon, 2000, *Hamaika pauso*, Donostia: Erein.
- Saizarbitoria, Ramon, 2012, *Martutene*, Donostia: Erein.
- Saizarbitoria, Ramon, 2015, *Lili eta biok*, Donostia: Erein.
- Sarrionandia, Joseba, 2010, *Moroak gara behelaino artean?*, Iruñea: Pamiela.
- Smith, Anthony, 2009, *Ethno-symbolism and nationalism: A cultural approach*, New York: Routledge.
- Zapiain, Markos, 2015, *Saizarbitoria eta iragana*, Zarautz: Susa.